

تأثیر نوآوری بر توسعه روستایی با تأکید بر نقش میانجی کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی خراسان شمالی)

رقیه یزدانی^{۱*}، مسعود خیراندیش^۲، محسن محمدی خیاره^۲ و هادی امینی^۲

تاریخ دریافت: ۸ اردیبهشت ۱۳۹۷ تاریخ پذیرش: ۲۴ آذر ۱۳۹۷

چکیده

توسعه روستایی از مهم‌ترین بحث‌هایی است که در هر جامعه‌ای به ویژه در جوامع در حال توسعه مطرح بوده است. با توجه به اهمیت توسعه روستایی و رابطه آن با کارآفرینی روستایی، پژوهش حاضر به بررسی شاخص نوآوری و تأثیر آن بر توسعه روستایی با تأکید بر نقش میانجی کارآفرینی روستایی در استان خراسان شمالی پرداخته است. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس روش دلفی پرسشنامه‌ای بین کارآفرینان بخش کشاورزی استان خراسان شمالی توزیع گردید. طبق آمار اداره جهاد کشاورزی استان، ۴۲ نفر کارآفرین در بخش کشاورزی این استان مشغول فعالیت هستند، که از این تعداد برای نمونه به ۳۰ نفر از آن‌ها دسترسی پیدا شد. برای تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و برای آزمون فرضیه‌ها از روش بوت استرپینگ در تحلیل متغیر میانجی استفاده شد. نتایج تحقیق بیانگر این است که بین عامل نوآوری و توسعه روستایی رابطه مستقیم وجود دارد. همچنین کارآفرینی روستایی که به عنوان متغیر میانجی در نظر گرفته شده بر توسعه روستایی مؤثر بوده است.

کلمات کلیدی: استان خراسان شمالی، توسعه روستایی، کارآفرینی روستایی، نوآوری

۱- دانش آموخته کارشناسی‌ارشد کارآفرینی گرایش خدمات کشاورزی دانشگاه گنبد کاووس
۲- استادیار گروه علوم اداری و اقتصاد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گنبد کاووس
(* - نویسنده مسئول Royazdi@gmail.com)

مقدمه

امروزه چالش‌ها و مسائل متعددی در توسعه روستایی وجود دارد که یکی از آن‌ها، ناموفق بودن راهبردهای گذشته است. این راهبردها نتوانسته‌اند مشکلاتی همچون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط زیست را تأمین کنند. توسعه روستاها در مقایسه با گذشته، پیوند گسترده‌تری با مفهوم کارآفرینی یافته است زیرا کارآفرینی با خلق فرصت‌های جدید اشتغال و ایجاد درآمد، نقش مؤثری در بهبود وضع اقتصادی و معیشتی روستاییان ایجاد می‌کند. در حال حاضر مؤسسات و اشخاص صاحب‌نظر در توسعه روستایی، ایجاد کارآفرینی را به عنوان شیوه‌ای مداخله‌جویانه در توسعه می‌دانند که قادر است روند توسعه روستاها را تسریع کند (پاسبان، ۱۳۸۳). اگرچه کارآفرینی تنها راهکار اشتغال‌زایی و افزایش درآمدهای مردم روستایی نیست، اما قطعاً بهترین و بهره‌ورترین نوع آن است. کارآفرینی از منابع مهم و پایان‌ناپذیر جوامع بشری است، منبعی که به توان و خلاقیت انسان‌ها برمی‌گردد. اقتصاددانان این امر را مهم‌ترین عامل توسعه اقتصادی روستاها دانسته و سیاست‌مداران آن را یک راهبرد کلیدی برای جلوگیری از اغتشاشات و ناآرامی‌ها در روستاها می‌دانند. همچنین کشاورزان و روستاییان آن را ابزاری برای بهبود درآمد خویش و زنان آن را امکانی برای اشتغال در مجاورت محل سکونت خود که می‌تواند خودکفایی، استقلال و کاستن از نیازهای اجتماعی آنان را در پی داشته باشد، می‌دانند (لاوکنن^۱، ۲۰۰۳). توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی با مدرنیزاسیون تدریجی کشاورزی و توسعه کارکردهای مختلف کشاورزان در ارتباط است و از طرفی مهم‌ترین اهداف توسعه کارآفرینی روستایی را می‌توان نوسازی و تجدید ساختار کشاورزی خرده‌پا و بوجود آوردن محیط کشاورزی جدید به منظور ایجاد و توسعه مشاغل جدید در مناطق روستایی دانست (مک الوی^۲، ۲۰۰۵).

طبق تعریف هیسریچ و همکاران^۳ (۲۰۰۵) که کارآفرینی را پیوند خلاقیت و نوآوری با نیازمندی‌ها و فرصت‌های بازار می‌دانند، نوآوری به عنوان یکی از ارکان کارآفرینی شناخته می‌شود. نوآوری می‌تواند ایده، شیوه یا شیء تازه و بکری باشد یا این‌که تازه جلوه کند. بر خلاف اسم ظاهری نوآوری، نیازی نیست که نوآوری یک ایده بسیار تازه باشد، بلکه کافی است که ایده، شیوه یا شیء باشد که از دیدگاه افرادی که آن را می‌پذیرند، تازه و نو جلوه کند (راجرز^۴، ۱۹۹۵). دادورخانی و همکارانش (۱۳۹۰) کارآفرینی روستایی را شناسایی فرصت‌های جدید، نوآوری و خلاقیت در فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی، نوآوری و خلاقیت در کاربری زمین و در واقع، استفاده بهینه و نوآورانه از منابع روستا در راستای توسعه پایدار روستایی می‌دانند. آنچه در نهایت می‌توان برای کارآفرینی روستایی به کار برد عبارت از؛ به‌کارگیری نوآورانه منابع و امکانات روستا در راستای شکار فرصت‌های کسب و کار است (مالکی، ۱۳۹۲).

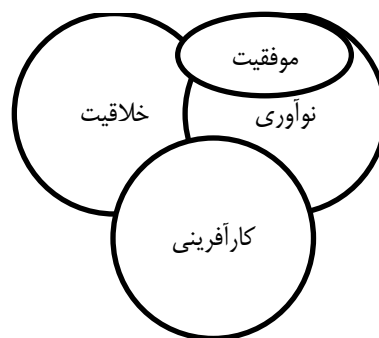
بنابراین، کارآفرینی روستایی راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی مناطق روستایی در کشورهای در حال توسعه مانند ایران و همین‌طور راه‌کاری برای دستیابی به توسعه پایدار به شمار می‌رود. اما بیشتر این جوامع از آمادگی لازم برای تأمین نیازهای ضروری مانند سرمایه، فناوری و اطلاعات برخوردار نیستند.

1- Laukkanen
2- Mc Elwee
3- Hisrich et al
4- Rogers

در نتیجه، برای کمک به جوامع روستایی در این کشورها و همین‌طور کشور ایران، نیاز به بسترسازی برای کارآفرینی است که خود نیازمند شناخت متغیرهای وابسته و رابطه‌ی میان آن‌هاست (ولائی و همکاران، ۱۳۹۴). تحقیق فوق با بررسی نوآوری به عنوان یکی از اساسی‌ترین عوامل مؤثر بر کارآفرینی، سعی بر شناخت تأثیر این عامل بر توسعه روستایی با میانجی‌گری کارآفرینی روستایی دارد. در این بررسی مشخص می‌شود آیا متغیر نوآوری بر روند توسعه روستایی تأثیرگذار می‌باشد یا خیر؟ و این روند از طریق کارآفرینی روستایی چه مقدار تأثیرگذار است؟

مطالعه پژوهش‌های صورت گرفته می‌تواند درس‌ها و نکات کلیدی بسیار مهمی را پیش روی، گذاشته است که توجه به آن‌ها و یادگیری درست نکات، باعث روشن شدن فضای موضوع کارآفرینی در روستاها و تسهیل و تسریع فرآیند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی خواهد شد.

در بین پژوهش‌های خارجی می‌توان به این موارد اشاره نمود. هایدن^۱ (۲۰۰۱) در بررسی خطر فقر در مناطق روستایی برزیل و راه حل توسعه آن، عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی را مهارت‌های علمی و فنی روستاییان، مهارت‌های مدیریتی (مدیریت مالی، بازاریابی، اداری و غیره)، مهارت‌های کارآفرینی (توانایی تشخیص و استفاده از فرصت‌های جدید در بازار و ارائه راه حل‌های نوآورانه در مقابل چالش‌ها)، مهارت‌های کارکنان (خودانگیزی، اعتماد به نفس، خلاقیت و مسئولیت‌پذیری) می‌داند. آکینب^۲ (۲۰۰۵) نتیجه تحقیق خود در بین دانشجویان علوم پزشکی دانشگاه نگراس را به صورت الگوی زیر ارائه نموده است:

شکل ۱. منبع: آکینب، ۲۰۰۵

در شکل ۱ خلاقیت زیر بنای نوآوری و کارآفرینی است. محققان خلاقیت را جوهره کارآفرینی و عامل کلیدی موفقیت و بقای سازمان‌ها می‌دانند (صمدآقائی، ۱۳۸۲).

اسکات^۳ (۲۰۰۶) تحقیق خود را در کارولینای شمالی آمریکا انجام داده و به این نتیجه رسیده است که بر اثر

1- Hyden
2- Akinb
3- Scott

آموزش کارآفرینان روستایی، فعالیت‌های اقتصادی رشد کرده و شغل‌های زیادی ایجاد شده است. در طول یک سال یعنی از ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۵ با آموزش ۱۰ جامعه محلی ۴۰۰ نفر مهارت‌های کارآفرینی مورد نظر را دریافت کردند که همگی این‌ها ۴۹ فعالیت جدید را آغاز کرده و ۷۵ فرصت شغلی را در ۲۲ روستا ایجاد کردند. آدلایا^۱ و همکارانش (۲۰۰۷) در مطالعه خود عنوان می‌کنند جهت طراحی چشم‌انداز آینده کشاورزی می‌شیرگان نیاز به افراد خلاق برای ترسیم و اجرای چشم‌انداز در سطوح مختلف (ملی، منطقه‌ای و محلی) برنامه‌ریزی است تا به این طریق اقتصاد این ایالت قوی‌تر شده، فرصت‌های شغلی زیادی برای افراد به وجود آید، کاربری اراضی متنوع‌تر و کیفیت زندگی افراد بخش کشاورزی بهتر شود. ریردون و اسکوبار^۲ (۲۰۰۸) با پژوهشی در آمریکای لاتین نقش کارآفرینی را در توسعه مناطق روستایی بررسی نمودند و دریافتند توسعه و گسترش کارآفرینی در مناطق روستایی منوط به توسعه فرهنگ کارآفرینی، آموزش کارآفرینی، توسعه زیرساخت‌های کارآفرینی و مواردی از این دست است. نیکل و همکارانش^۳ (۲۰۰۹) در طراحی چارچوب مفهومی برای فرآیندهای نوآوری در کشاورزی و توسعه روستایی، نوآوری را به عنوان بهره‌برداری فعال از ایده‌های خلاق تعریف می‌کنند. آن‌ها تأکید می‌کنند که نوآوری به عنوان فرآیندی عمل می‌کند که دانش، انگیزه‌ها و ارزش‌های کارآفرینان روستایی و روستایی نقش مهمی ایفا می‌کند. ایزوبو و همکارانش^۴ (۲۰۱۵) پژوهشی را بر روی توسعه کارآفرینی در کشاورزی در میان کشاورزان در ایالت ایمو نیجریه انجام داده‌اند. کشاورزان منطقه از دسترسی ضعیف به اطلاعات کارآفرینی، سرمایه ناکافی جهت راه‌اندازی کسب و کار و فاصله طولانی بین مزارع و بازار شکایت داشتند اما با وجود کاستی‌ها کشاورزان در کارآفرینی مشارکت بالایی از خود نشان داده‌اند.

در میان مطالعات داخلی صورت گرفته، توکلی در سال (۱۳۸۴) طی پژوهشی تحت عنوان بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینان روستایی منطقه ماهدشت شهرستان کرمانشاه، نشان داده که موفقیت کارآفرینان حاصل از عوامل ترکیبی، اعم از درونی (نوآوری و خلاقیت، انگیزه نیاز به پیشرفت، مرکز کنترل درونی) و برونی (عدم بروکراسی و تشریفات اداری و دستیابی به بازار) است. آیت‌اللهی (۱۳۸۶) از کمیته پژوهشی معاونت سیاست‌گذاری و نظارت راهبردی ریاست‌جمهوری در تحقیق خود با عنوان نوآوری، راهبرد توسعه، نوآوری را مبنای اصولی رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور قلمداد کرده‌اند. افتخاری و همکاران (۱۳۸۸) به ارائه راهبرد کانونی توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان خدابنده پرداخته و نتایج ایشان نشان می‌دهد به دلیل توانمندی‌ها و ظرفیت‌های بالای منطقه، آستانه نوآوری و خلاقیت در بخش کشاورزی مناطق روستایی نیازمند بازنگری و ارائه سیاست‌های مناسب برای رفع محدودیت‌ها و استفاده از توان‌های موجود روستایی و کشاورزی است. حسینی (۱۳۹۰) در پژوهش خود به بررسی نقش کارآفرینی در توسعه مناطق روستایی بخش کاکلی در شهرستان دشتی پرداخته است. علی‌رغم اینکه کارآفرینی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در مناطق مورد مطالعه داشته باشد، اقدامات لازم در این زمینه انجام نشده است. همچنین بین ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان، رشد کارآفرینی و توسعه اقتصادی در بخش کاکلی

1- Adelaja

2- Reardon and Escobar

3- Knickel et al

4- Esiobu et al

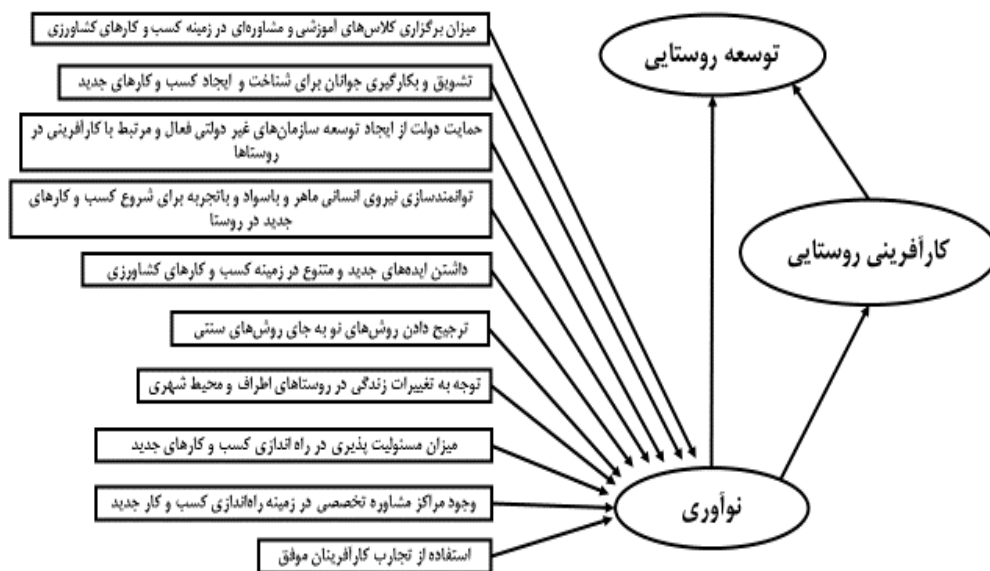
رابطه نزدیکی وجود داشته است. فراهانی و همکاران (۱۳۹۳) در مورد مطالعاتی دهستان جابرانصار از بخش مرکزی شهرستان آبدان، از بین عامل‌های هشت‌گانه شناخته شده، اثرگذارترین عامل از لحاظ کارآفرینی و اشتغال در محدوده مورد مطالعه عامل زیرساختی و اجتماعی دانسته‌اند. عامل‌های بعدی به ترتیب شامل عامل اقتصادی، دانش و آگاهی، اعتماد به نفس، خلاقیت فردی، نوآوری و خلاقیت، زیرساخت فیزیکی و دسترسی به تسهیلات اقتصادی می‌باشد. نتایج تحقیق ولائی و همکاران (۱۳۹۴) در دهستان مرحمت‌آباد شمالی از توابع شهرستان میاندوآب نشان داده مهم‌ترین عاملی که موجب توسعه پایدار روستایی شده است، عامل اقتصادی و فردی بوده، به طوری که بالا رفتن میزان تسهیلات دریافتی از قبیل وام‌های خود اشتغالی، منابع لازم و کافی، تنوع شغلی موجب افزایش انگیزه و روحیه فردی در جهت توسعه و گسترش کارآفرینی است. همچنین عامل زیرساختی کمترین تأثیر را در بین عامل‌های هشت‌گانه در توسعه کارآفرینی منطقه داشته است.

مواد و روش‌ها

با توجه به ماهیت این پژوهش که به دنبال بررسی شاخص نوآوری و تأثیر آن بر توسعه روستایی با نگرش کارآفرینی روستایی می‌باشد، طرح پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از نظر شیوه گردآوری توصیفی پیمایشی، از نوع همبستگی و تحلیل داده‌ها با کمک نرم‌افزار SPSS انجام شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر کارآفرینان بخش کشاورزی استان خراسان شمالی به تعداد ۴۲ نفر بودند که با محدودیت‌های موجود فقط به ۳۰ نفر آنها دسترسی پیدا شد. با توجه به ویژگی‌های جامعه آماری از شیوه نمونه‌گیری دلفی (اتفاق نظر متخصصان) استفاده شده است. روش دلفی فرآیندی ساختار یافته برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود در نزد گروهی از کارشناسان و خبرگان است که از طریق توزیع پرسشنامه‌هایی در بین این افراد و بازخورد کنترل شده پاسخ‌ها و نظرات دریافتی صورت می‌گیرد. جهت گردآوری داده‌ها از دو روش کتابخانه‌ای (اسنادی) و روش میدانی استفاده شده و در بین روش‌های میدانی پژوهشگر با راهنمایی متخصصان روش پرسشنامه را برگزیده است. در پژوهش صورت گرفته برای افزایش روایی، از تکنیک روایی محتوایی^۱ و صوری^۲ استفاده شده است که این مرحله با قضاوت متخصصان و اساتید درباره سؤالات تحقیق انجام شده است و برای تعیین پایایی با استفاده از تکنیک آماری آلفای کرونباخ برابر ۰٫۹۱۷ بدست آمده است. در تحقیق فوق، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش بوت استرپینگ استفاده شده است. بوت استرپینگ توسط افرون^۳ در سال ۱۹۷۹ ارائه شد و مدت‌ها روی آن کار شد. این روش در حال تبدیل شدن به محبوب‌ترین و قدرتمندترین روش تست میانجی‌گری است؛ زیرا این تکنیک انحراف در تأثیر متقابل توزیع نمونه‌ای را تشخیص می‌دهد (محمدی، ۲۰۱۷). بوت استرپ یک روش برای محاسبه داده‌هایی با حجم کوچک و توزیع غیرنرمال توصیه شده است (مک‌کنیون و همکاران،^۴ ۲۰۰۴ و شروت و بولگر،^۵ ۲۰۰۲).

1- Content- Related Validity
2- Face Validity
3- Efron
4- MacKinnon et al
5- Shrout and Bolger

با توجه به مطالعات انجام شده برای بررسی تأثیر شاخص نوآوری به صورت مستقیم و غیرمستقیم مدل‌های زیر طراحی شده است. در این تحقیق فرض بر این است که نوآوری به عنوان متغیر مستقل عمل می‌کند، توسعه روستایی در نقش متغیر وابسته و کارآفرینی روستایی به عنوان متغیر میانجی در نظر گرفته شده است.

شکل ۲. مدل مفهومی تحقیق

نتایج و بحث

در این قسمت به بیان مشخصات جمعیت شناختی نمونه مورد مطالعه از قبیل سن، جنسیت، مقطع تحصیلی خواهیم پرداخت. بر اساس نتایج بدست آمده ۸۳/۳ درصد از جمعیت مورد مطالعه مرد و ۱۶/۷ درصد آن زن هستند.

جدول ۱. فراوانی متغیر جنسیت نمونه مورد مطالعه

جنس	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
مرد	۲۵	۸۳/۳	۸۳/۳
زن	۵	۱۶/۷	۱۰۰/۰
کل	۳۰	۱۰۰/۰	

همچنین از مجموع ۳۰ نمونه آماری، تعداد ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) دارای سن ۲۶ تا ۳۵ سال، ۱۴ نفر (۴۶/۷ درصد) بین ۳۶ تا ۴۵ سال، ۹ نفر (۳۰/۰ درصد) بین ۴۶ تا ۵۵ سال و ۱ نفر (۳/۳ درصد) بالاتر از ۵۵ سال هستند.

جدول ۲. فراوانی متغیر سن نمونه مورد مطالعه

سن	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۳۵-۲۶	۶	۲۰/۰	۲۰
۴۵-۳۶	۱۴	۴۶/۷	۶۶/۷
۵۵-۴۶	۹	۳۰/۰	۹۶/۷
بالتر از ۵۶	۱	۳/۳	۱۰۰/۰
کل	۳۰	۱۰۰/۰	

در نهایت از نظر تحصیلات ۱ نفر (۳/۳ درصد) در حد خواندن و نوشتن، ۱ نفر (۳/۳ درصد) مقطع ابتدایی، ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) راهنمایی، ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) دیپلم، ۱۰ نفر (۳۳/۳ درصد) فوق دیپلم و ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) هم مقطع لیسانس هستند.

جدول ۳. فراوانی متغیر تحصیلات نمونه مورد مطالعه

تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خواندن و نوشتن	۱	۳/۳	۳/۳
ابتدایی	۱	۳/۳	۶/۷
راهنمایی	۶	۲۰/۰	۲۶/۷
دیپلم	۶	۲۰/۰	۴۶/۷
فوق دیپلم	۱۰	۳۳/۳	۸۰/۰
لیسانس	۶	۲۰/۰	۱۰۰/۰
کل	۳۰	۱۰۰	

در این بخش با استفاده از روش‌های آماری استنباطی به تحلیل و آزمون فرضیه و شناسایی چگونگی روابط بین متغیرها بر اساس فرضیه‌های تحقیق پرداخته خواهد شد.

همبستگی بین عامل نوآوری و کارآفرینی روستایی

فرضیه H_0 : بین عامل نوآوری و کارآفرینی روستایی رابطه معناداری وجود ندارد.

فرضیه H_1 : بین عامل نوآوری و کارآفرینی روستایی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۴ تأیید فرضیه اثرگذاری عامل نوآوری بر کارآفرینی روستایی را نشان می‌دهد زیرا $p < ۰/۰۵$ و $t = ۴/۶۵۳$ یعنی ضریب آماره t بزرگ‌تر از ۲ می‌باشد و سطح احتمال کوچک‌تر از ۵ درصد می‌باشد. همچنین حد بالا و حد پایین هر دو هم علامت و مثبت هستند. بنابراین فرضیه اثرگذاری عامل نوآوری بر کارآفرینی روستایی را نمی‌توان رد کرد. در نتیجه فرض H_0 رد و فرض H_1 پذیرفته می‌شود. یعنی بین عامل نوآوری و کارآفرینی روستایی از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۴. آزمون همبستگی بوت استرپینگ بین عامل نوآوری و کارآفرینی روستایی

مسیر	میزان تأثیر	SE	t	p	حد پایین	حد بالا
نوآوری ← کارآفرینی کشاورزی	۲/۱۰۱	۰/۴۵۱	۴/۶۵۳	۰/۰۰۰۱	۰/۳۴۱	۶/۲۳۱

همبستگی بین عامل کارآفرینی روستایی و توسعه روستایی

فرضیه H_0 : بین عامل کارآفرینی روستایی و توسعه روستایی رابطه معناداری وجود ندارد.

فرضیه H_1 : بین عامل کارآفرینی روستایی و توسعه روستایی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۵. آزمون همبستگی بوت استرپینگ بین عامل کارآفرینی روستایی و توسعه روستایی

مسیر	میزان تأثیر	SE	t	p	حد پایین	حد بالا
کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی	۲/۱۶۷	۰/۴۱۷	۵/۱۸۹	۰/۰۰۰۰	۱/۲۱۳	۶/۲۹۵

جدول ۵ تأیید فرضیه اثرگذاری عامل کارآفرینی روستایی بر توسعه روستایی را نشان می‌دهد زیرا $p < ۰/۰۵$ و $t = ۵/۱۸۹$ یعنی ضریب آماره t بزرگ‌تر از ۲ می‌باشد و سطح احتمال کوچک‌تر از ۵ درصد می‌باشد همچنین حد بالا و حد پایین هر دو هم علامت و مثبت هستند، بنابراین فرضیه اثرگذاری عامل کارآفرینی روستایی بر توسعه روستایی را نمی‌توان رد کرد. در نتیجه فرض H_0 رد و فرض H_1 پذیرفته می‌شود. یعنی بین عامل کارآفرینی روستایی و توسعه روستایی از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی رابطه معناداری وجود دارد.

همبستگی بین عامل نوآوری و توسعه روستایی (تأثیر مستقیم)

فرضیه H_0 : بین عامل نوآوری و توسعه روستایی به صورت مستقیم رابطه معناداری وجود ندارد.

فرضیه H_1 : بین عامل نوآوری و توسعه روستایی به صورت مستقیم رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۶. آزمون همبستگی بوت استرپینگ بین عامل نوآوری و توسعه روستایی (تأثیر مستقیم)

مسیر	میزان تأثیر	SE	t	P	حد پایین	حد بالا
نوآوری (تأثیر مستقیم) ← توسعه روستایی	۱/۱۳۲	۰/۲۴۸	۴/۵۶۷	۰/۰۰۰۱	۱/۸۷۶	۷/۱۲۱

جدول ۶ تأیید فرضیه اثرگذاری عامل نوآوری بر توسعه روستایی را نشان می‌دهد زیرا $p < ۰/۰۵$ و $t = ۴/۵۶۷$ یعنی ضریب آماره t بزرگ‌تر از ۲ می‌باشد و سطح احتمال کوچک‌تر از ۵ درصد می‌باشد همچنین حد بالا و حد پایین هر دو هم علامت و مثبت هستند، بنابراین فرضیه اثرگذاری عامل نوآوری بر توسعه روستایی را نمی‌توان رد کرد. در نتیجه فرض H_0 رد و فرض H_1 پذیرفته می‌شود. یعنی بین عامل نوآوری و توسعه روستایی به طور مستقیم از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی رابطه معناداری وجود دارد.

همبستگی بین عامل نوآوری و توسعه روستایی با میانجی‌گری عامل کارآفرینی روستایی (تأثیر غیر مستقیم)

فرضیه H_0 : بین عامل نوآوری و توسعه روستایی با میانجی‌گری عامل کارآفرینی روستایی رابطه معناداری وجود ندارد.

فرضیه H_1 : بین عامل نوآوری و توسعه روستایی با میانجی‌گری عامل کارآفرینی روستایی رابطه معناداری وجود دارد.

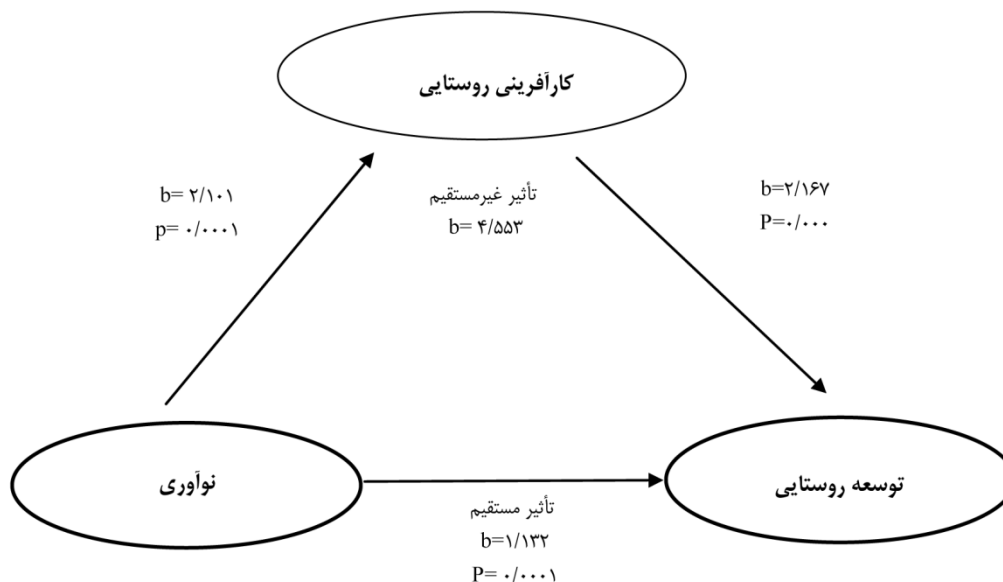
جدول ۷. آزمون همبستگی بوت استرپینگ بین عامل نوآوری و توسعه روستایی (تأثیر غیرمستقیم)

حد بالا	حد پایین	SE	میزان تأثیر	مسیر
۸/۱۲۱	۰/۱۳۲	۰/۰۵۵	۳/۶۶۰	نوآوری ← کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی (تأثیر غیر مستقیم)

جدول ۷ تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی روستایی در رابطه بین عامل نوآوری و توسعه روستایی را نشان می‌دهد. به این معنی که عامل نوآوری از طریق تأثیرگذاری بر سطح کارآفرینی روستایی، سطح شدیدتری بر توسعه دارد، زیرا حد بالا و پایین هر دو مثبت و یا هم علامت هستند، بنابراین فرضیه اثر میانجی کارآفرینی را نمی‌توان رد نمود. در نتیجه فرض H_0 رد و فرض H_1 پذیرفته می‌شود. یعنی بین عامل نوآوری و توسعه روستایی به طور غیرمستقیم و از طریق عامل کارآفرینی روستایی از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی رابطه معناداری وجود دارد. نتایج مدل‌سازی ارتباط بین نوآوری و توسعه روستایی همراه با عامل میانجی کارآفرینی روستایی در شکل ۳ نشان داده است.

با توجه به شکل ۳، نتایج حاصل از داده‌های تحقیق در مدل بوت استرپینگ نشان می‌دهد که نوآوری با ضریب $2/101$ تأثیر مثبت و معنی‌داری بر کارآفرینی روستایی از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی دارد. به عبارتی نوآوری یکی از عوامل اساسی تأثیرگذار بر کارآفرینی روستایی به شمار می‌آید. داشتن خلاقیت و راه‌حل‌های متعدد جهت رفع موانع، تشویق و توانمندسازی افراد، حمایت دولت و حتی توجه به تغییرات محیطی می‌تواند نوآوری را ترغیب نماید تا کارآفرینی به بهترین شکل ممکن به انجام برسد. همچنین نتایج بیانگر آن است که نوآوری با ضریب $1/132$ تأثیر مثبت و معنی‌داری بر توسعه روستایی از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی دارد. نوآوری از شخص شروع می‌شود و به محیط انتقال می‌یابد. نوآوری کارآفرینان روستایی می‌تواند روند توسعه محیط روستایی را تسریع بخشد. مسئولین دولتی با حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در این زمینه و راه‌اندازی مراکز مشاوره تخصصی در زمینه راه‌اندازی کسب و کارهای جدید می‌توانند نوآوری را در افراد و محیط روستایی جان‌دهند. نتایج حاصل از تحلیل آماری بوت استرپینگ ضریب تأثیر عامل نوآوری بر توسعه روستایی با میانجی‌گری کارآفرینی روستایی را برابر $3/660$ نشان می‌دهد. این عدد به معنی تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی روستایی در رابطه بین عامل نوآوری و توسعه روستایی را نشان می‌دهد. توسعه روستایی می‌تواند با برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای جهت تقویت نوآوری و خلاقیت کارآفرینان روستایی، به میان آوردن جوانان و نیروی کار تازه نفس و در کنار آن بهره‌مندی از نیروی انسانی ماهر و

باتجربه، داشتن ایده‌های جدید و راهکارهای نو از طریق کارآفرینی روستایی دست یافتنی خواهد بود.

شکل ۳. مدل نتایج تحقیق

نتیجه گیری

هدف این پژوهش بررسی تأثیر نوآوری بر توسعه روستایی با تأکید بر نقش میانجی کارآفرینی روستایی است، که در رابطه با فرضیه‌ها نتایج زیر به دست آمده است:

فرضیه همبستگی نوآوری و کارآفرینی روستایی

فرضیه اثرگذاری عامل نوآوری بر کارآفرینی روستایی، با خطای کمتر از ۵ درصد و ضریب $4/653$ تأیید می‌گردد. یعنی بین عامل نوآوری و کارآفرینی روستایی از نظر کارآفرینان حوزه کشاورزی استان خراسان شمالی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه همبستگی بین عامل کارآفرینی روستایی و توسعه روستایی

فرضیه اثرگذاری عامل کارآفرینی روستایی بر توسعه روستایی با خطای کمتر از ۵ درصد و ضریب $5/189$ تأیید می‌گردد. یعنی بین عامل کارآفرینی روستایی و توسعه روستایی از نظر کارآفرینان حوزه کشاورزی استان خراسان شمالی رابطه معناداری وجود دارد.

همبستگی بین عامل نوآوری و توسعه روستایی (تأثیر مستقیم)

فرضیه اثرگذاری عامل نوآوری بر توسعه روستایی با خطای کمتر از ۵ درصد و ضریب ۴/۵۶۷ تأیید می‌گردد. یعنی بین عامل نوآوری و توسعه روستایی به طور مستقیم از نظر کارآفرینان حوزه کشاورزی استان خراسان شمالی رابطه معناداری وجود دارد.

همبستگی بین عامل نوآوری و توسعه روستایی با میانجی‌گری عامل کارآفرینی روستایی (تأثیر غیرمستقیم)

فرضیه اثر میانجی کارآفرینی روستایی در رابطه بین عامل نوآوری و توسعه روستایی با ضریب ۴/۵۵۳ تأیید می‌گردد. بدین معنا که از نظر کارآفرینان حوزه کشاورزی استان خراسان شمالی، نوآوری بر توسعه روستایی با میانجی‌گری کارآفرینی روستایی به طور غیرمستقیم نیز تأثیرگذار است.

با توجه به اثبات فرضیه‌ها و نتایج به دست آمده سازمان‌ها و نهادهای مسئول در بحث توسعه روستاها باید با درک مزیت‌های کارآفرینی و بالاجنب کارآفرینی روستایی و تأثیر آن بر روند توسعه روستایی، بیش از پیش توجه خود را بر این موضوع متمرکز نمایند. همان‌گونه که اظهار شد، راه‌حل‌های فراوانی برای رفع مشکلات روستا و ساکنان آن در طول زمان پیشنهاد شده است، اما هر کدام به دلایلی منقوض شده‌اند. در این بین کارآفرینی با ویژگی‌های خاص و منحصر به فردی هم‌چون تنوع شغلی، افزایش درآمد روستاییان، مستقل نمودن کشاورزان از مزد بگیری، همسو بودن با تکنولوژی، به میان آوردن مردم در آبادی روستا و غیره می‌تواند به عنوان بهترین راهکار معرفی گردد. امروزه با توجه به مشکلات عدیده شهرنشینی و صنعتی شدن شهرها و از همه مهم‌تر عادت به مصرف‌گرایی، توسعه روستایی مقوله‌ای بسیار مهم هم برای شهرنشینان و هم برای روستاییان است. جوان آماده به کار روستایی به دلایل مختلف از جمله نبود امکانات و رفاه اقتصادی و اجتماعی در روستا قصد مهاجرت به شهر می‌نماید و در شهر به دلیل منابع مالی اندک خود مجبور به حاشیه‌نشینی خواهد شد. در نتیجه هم روستا نیروی پرتوان و پرانرژی خود را از دست می‌دهد و هم معضلی به معضلات شهری همچون افزایش حاشیه‌نشینی افزوده خواهد شد. کارآفرینی در محیط روستا زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت را فراهم می‌آورد و در نتیجه آن کیفیت زندگی در روستاییان را ارتقا می‌بخشد.

از نظر نویسندگان به منظور تقویت نوآوری تأثیر آن‌ها بر توسعه روستایی در بین کارآفرینان حوزه کشاورزی استان خراسان شمالی، مورد توجه قرار دادن پیشنهادات ذیل تأثیرگذار خواهد بود:

- برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای
- حمایت از ایجاد و توسعه سازمان‌های غیردولتی و فعال در رابطه با کارآفرینی
- دعوت از کارآفرینان موفق و استفاده از تجارب ایشان
- حمایت دولت و مسئولین از تشکل‌های مردم‌نهاد در رابطه با کسب و کارهای روستایی

- ایجاد مراکز مشاوره کارآفرینی در سطح استان خراسان شمالی

منابع

- آیت‌اللهی، ع. ۱۳۸۶. نوآوری، راهبرد توسعه، نشریه رشد فناوری، ۴(۱۳): ۳۰-۵.
- افتخاری، ع.ر.، طاهرخانی، م. و سجاسی قیداری، ح. ۱۳۸۸. تحلیل ابعاد و عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی مناطق روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان خدابنده، فصلنامه روستا و توسعه، ۱۲(۳): ۷۲-۴۳.
- پاسبان، ف. ۱۳۸۳. نقش زنان کارآفرین در توسعه روستایی کشورهای در حال توسعه، مجموعه مقالات کنگره توسعه روستایی؛ چالش‌ها و چشم‌اندازها، تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، ۲۸۱-۳۰۰.
- توکلی، م. ۱۳۸۴. بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینان روستایی منطقه ماهیدشت شهرستان کرمانشاه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه رازی کرمانشاه.
- حسینی، ا. ۱۳۹۰. نقش کارآفرینی در توسعه مناطق روستایی (مورد: دهستان‌های بخش کاکلی، شهرستان دشتی)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- دادورخانی، ف.، رضوانی، م.، ایمنی قشلاق، س. و بوذرجمهری، خ. ۱۳۹۰. تحلیل نقش گردشگری در توسعه‌ی ویژگی‌های کارآفرینانه و گرایش به کارآفرینی در بین جوانان روستایی (مطالعه موردی: روستای کندوان و اسکندان شهرستان اسکو)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴(۴۳): ۱۹۵-۱۶۹.
- صمدآقایی، ج. ۱۳۸۲. سازمان کارآفرین، تهران: انتشارات مرکز آموزش مدیریت.
- فراهانی، ح.، رسولی‌نیا، ز. و اصدقی سراسکانرود، ز. ۱۳۹۳. عوامل اثرگذار بر رشد کارآفرینی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان جابرانصار در شهرستان آبدانان)، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳(۹): ۱۶-۱.
- مالکی، ه. ۱۳۹۲. تبیین جایگاه تعاونی‌ها (روستایی، کشاورزی و تولید روستایی) در موفقیت کارآفرینی روستایی، فصلنامه آموزشی، پژوهشی، خبری و تحلیلی کشاورزی، ۵(۱۶ و ۱۷): ۹-۳۸.
- ولائی، م.، عبداللهی، ع.، منافی آذر، ر و صفری، ن. ۱۳۹۴. تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه پایدار روستایی با تأکید بر کارآفرینی (مطالعه موردی: دهستان مرحمت‌آباد شمالی - شهرستان میان‌دوآب)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۵(۱۹): ۱۴۹-۱۶۲.

Akinb, J.O. 2005. *Creativity and Innovation, U.S.A, CYF*. Center Publication.

Esiobu, N. S., Onubuogu, G.C. and Ibe, G.O. 2015. Analysis of entrepreneurship development in agriculture among arable crop farmers in Imo State, Nigeria. *International Journal of African and Asian Studies*, 7: 92-99.

- Hisrich, R., Peters, M. and Dea, S. 2005. *Entrepreneurship Taut MC Grow*. Hill Publishing Company Fifth Edition, New York. 608.
- Hyden, G. 2001. *Rural Poverty, Risk and Development*. Elgar Publication, 124-127.
- Knickel, K., Brunori, G., Sigrid, R., and Proost, J. 2009. Towards a better conceptual framework for innovation processes in agriculture and rural development: from linear models to systemic approaches. *Journal of Agricultural Education and Extension*. 8th European IFSA Symposium, 6 -10 July 2008, Clermont-Ferrand (France). 15(2): 883-893.
- Laukkanen, M. 2003. Exploring academic entrepreneurship: drivers and tensions of university-based business. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 10(4): 372-382.
- MacKinnon, D. P., Lockwood, C. M. and Williams, J. 2004. Confidence limits for the indirect effect: distribution of the product and resampling methods. *Multivariate Behavioral Research*, 39(1): 99-128.
- Mc Elwee, G. 2005. *Developing Entrepreneurial Skills of Farmers*. University of Lincoln.
- Mohammadi Khyareh, M. 2017. Institution and entrepreneurship: the mediating role of corruption. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 13(3): 262-282.
- Reardon, T., Berdegue, J. and Escobar, G. 2008. Rural landform employment and income in Latin America, Overview and Policy Implication, *World Development*, 29(3): 395-400.
- Rogers, Everett. M. 1995. *Diffusion of Innovations*. New York: Free Press.
- Shrout, P. E. and Bolger, N. 2002. Mediation in experimental and non-experimental studies: new procedures and recommendations, *Psychological methods*, 7(4): 422-445.
- Scott, L. and et al 2006. *Entrepreneurial Communities; Lessons from 10 Rural Demonstrations in North Carolina; Rural Center Project Team*.

Impact of innovation on rural development with an emphasis on the mediation role of rural entrepreneurship (North Khorasan case study)

Roghayeh Yazdani^{1*}, masoud kheyrandish², Mohsen Mohammadi Khayareh² and Hady Aminy²

Submitted: 8 May 2018

Accepted: 15 December 2018

Abstract

Rural development is one of the most important discussions in every community, especially in the developing societies. Considering the importance of rural development and its relationship with rural entrepreneurship, the present study aimed to investigate the innovation index and its impact on rural development with an emphasis on the role of mediator of rural entrepreneurship in the North Khorasan province. In this study, a questionnaire was distributed among the entrepreneurs in the agricultural sector of the North Khorasan Province to analyze the data using the Delphi method. According to the provincial agricultural Jihad Department, 42 entrepreneurs are active in the agricultural sector of the province, of which only 30 were available for the sample. For analyzing the data, the SPSS software was used to test the hypotheses and the bootstrapping method was used to analyze the mediating variable. The results of this research study indicate that there is a direct relationship between rural innovation and rural development. Also, rural entrepreneurship, which has been considered as an intermediary variable, has been effective in rural development.

Keywords: Innovation, North Khorasan Province, Rural development, Rural entrepreneurship.

---

1 - Graduate Master in Entrepreneurship in Agriculture Services, University Gonbad-Kavoos

2 - Assistant Professor Department Administrative Sciences and Economics, College of Humanities, University Gonbad-Kavoos

(*-Corresponding author Email: royazdi@gmail.com)

DOI: 10.22048/rdsj.2019.128807.1729